

LIII. évfolyam.

1918. Szeptember—Október.

V. füzet.

KERESZTÉNY MAGVETŐ

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:

DR. GÁL KELEMEN, GÁLFI
LŐRINC

KOLOZSVÁR.

NYOMATOTT GOMBOS FERENCZ „LYCEUM“-KÖNYVNYOMDÁBAN

1918.

TARTALOM:

Dr. BOROS GYÖRGY: Az unitárius vallás fejlődése.....	137
KOVÁCS LAJOS: Jézus önvallomása	146
NAGY BÉLA: Hogyan imádkozzunk	153
Tallózás a két unitárius gimn. 1917—18. isk. évről szóló Értesítőjében ..	159
V. A.: Kálnoki dr. Bedő Albert.....	163

Irodalom:

Éber András: Szórványokban lakó hiveink lelki gondozásának tervezete.....	165
Csürös István: „Az Ur gondot visel“	166
Krupec István: Egy ev. papjelölt búcsuzása Magyarországtól s élményei a külföldön 40 év előtt.....	166

Különlélek:

Unitárius nyomda	166
A rokkantakért	167
A bányakerületi ev. püspök	167
A teológusok létszáma	167
Zárt templomok	167
Dr. Tüdös István	167
Gyászhirek	167

A „KERESZTÉNY MAGVETŐ“ a szabadelvű kereszténység nagy céljait és a tiszta keresztény teizmus tudományos érdekeit szolgálja. Ezért célja szerint vallási, erkölcsi, társadalmi, nevelési és bölcsészeti értekezéseket közöl; figyelemmel kíséri e kérdések irodalmát s a hazai és külföldi egyházi és iskolai élet mozzanatait. — Megjelenik minden második hónapban 2—3 ivnyi terjedelemben. Egyes szám ára 2 K. Előfizetési díj 10 K, a pártolói díj megallapítását viszonyainkat ismerő és méltányoló támogatóinkra bizzuk. A folyóiratot illető közlemények dr. Gál Kelemen nevére (Kolozsvár, Unitárius kollégium) küldendők.

KERESZTÉNY MAGVETŐ

LIII. évfolyam.

Szeptember—Október.

V. füzet.

Az unitárius vallás fejlődése.

Irta: Dr. Boros György.

A kortársak sohasem tudnak teljesen megbizható, elfogultságtól mentes ítéletet mondani egymásról. A személyes érdekvizonyokban rejlik e hátrányosnak látszó eredmény oka. A létfontartás, az egyéni ambíció, a testi és lelki szervezetben lappangó gyöngeségek legtöbbször törvényszerűleg teremtik meg az ellentéteket. Ez a törvényszerűség egyben azt is megmagyarázza, hogy az ellentétek nemcsak akadály szerepét töltik be, hanem segítőeszközüil is szolgálnak.

A termelő munkára, ellenállásra, vagy önvédelemre kényszerített egyén energiája hatványozott mértékben fokozódik. A tétlenség következménye tehetetlenség.

A milyen mértékben áll ez a tétel a testi szervezetre, olyan, sőt fokozottabb mértékben a lelkire.

Ebből a tapasztalati igazságból kiindulva, megmagyarázhatjuk azokat a nagy harcokat, melyeket a napirenden levő kérdések kivétel nélkül minden korban megteremtettek. Fölállíthatjuk azt a tételt, hogy az ellentétek majdnem kivétel nélkül mindig a hit és a tudás viszonya szerint fokozódtak. Minél nagyobb volt a hit és kisebb a tudás, annál kérlelhetlenebb a harc. Meg kell vallanunk, hogy a közműveltség nagy hátrányára a hit mindig több jogot követelt és biztosított is magának. A hit olyan dolgokban is birói szerepet gyakorolt, amelyekben csak a tudományos megállapításoknak van helyök. A csillagászat pozitív tudomány. Az égi testeknek egymáshoz való viszonyát s egyenkénti törvényét csak tudományos eszközök segítségével lehet megközelítő pontossággal megszabni. Ám a mindenkori papok, próféták, látók és álmodozók mégis maguknak követelték a csillagmagyarázás jogát. A bolygó és álló csillagok képeiből levont teljesen önkényes magyarázásoktól függött az ember élete és boldogsága.

Az, amit ma a tudomány kétséget kizáró tény gyanánt tanít, hogy a föld forog a nap körül és nem megfordítva, a hitnek ezer esztendőök alatt botrányköve volt s a hit jogával rendelkező egyház sok életet ejtett áldozatául.

Mi, akiket háromszáz esztendő választ el Galileitől, most már a maga hatalmas nagyságában látjuk elítélt tudományos meghatározása igazságát.

Ugyanilyen eltávolodásra volt szükségük a hit igazságait hirdető fölfedezőknek is. Jézus evangéliuma nagyszerű igazságai mellett az a beláthatatlan terjedelmű divergálás tesz bizonyosságot, amely magyarázó fölfogásában mutatkozik. A keresztény első százakban Jézusról az egyéni fölfogás uralkodott. Péter csak olyan vándortanítónak nézte, amilyen Gamaliel volt. János az ifjú entusiasta rajongásával ragaszkodott a nagy lélekhez, mely neki mértékfelett adatott. Pál csak akkor hódol meg, mikor a zsidóknak megígértet, a fölkenntet, a messiást látja benne. István vállalja a martírságot a próféták méltó utódáért. Ez az egyéniesítés háromszáz év alatt egyre-másra szülte a keresztény martirokat, mert aki egyszer fölvette keresztjét, többé el nem távozott tőle.

Az evangéliumok, az apostoli iratok, a keresztény apokrifusok és az atyák írásai majdnem átfoghatlan különbözősükkal kölcsönzik Jézusnak azt a glóriát, amely fényesebbé teszi őt minden idők és minden népek bölcseinél.

A keresztény egyház tanítói nem ebben látták, nem is ebben keresték nagyságát. Midőn a keresztény egyház államvallás, tehát hatalmi tényező lett, a hitet is eggyé kellett tenni. Ez a törekvés az emberi lélek nemismerésén, vagy teljes félreismerésén, vagy ami annál is veszedelmesebb: a lélek jogai megtagadásán építette föl romlatag várait. Az építés, a bástyázás, a tovább erősítés, a befalazás mesterei mivelete a keresztény egyház szervezetét örök időkre szólónak tervezte. Ebben el is érte célját a mi napjainkig. A jövőről jóslatokat kockáztatni nem föladatunk, de tény, hogy az állammal szövetkezett, sőt az állam fölött is uralkodó egyház erről a hatalmáról már lemondott, tény az is, hogy szemünk előtt foszlott szét nemcsak az óriás orosz birodalom, hanem a vele egyenlő, vagy egy hatalmat jelentő keleti egyház is.

A hit nem a külső szervezet, hanem a belső egyén tulajdona. Ezt formálni lehet, de megváltoztatni nem. Elfojtani lehet, de meg-

semmisíteni soha. A hit a lélek jellege szerint idomul. A hit egyeseknél most szárnyaló, majd kitörő, teremtő, reménykedő, sziklákát helyökből kimozgató. Amos hite szerint refoर्मálni lehet a tévelygő papokat, Hoseas erősebbnek látja a testet a léleknél, gonosznak, a bűn tanyájának, melyben kevés a reménység. Jesaiás bízik a mindenek fölött hatalmas Istenben, Jób a reményt elveszíti, az Istent tagadja s a halált keresi, Ezekiel a halálon túl, a hústól megfosztott csontokra építi reménysége szálait, Dániel a törvénynek engedelmes hívőnek életet ígér még a poklok tüzében is, a látások Jánosa ellenben az Isten trónja mellé teszi a halálon vérével diadalmaszkodó bárányt, a stoikus bölcsész az önmegtagadást és a türelmet tanácsolja az embernek, mert csak az boldog, aki nem függ más-tól és megelégedett önmagával, Augustinus ellenkezőleg gondolkodik, mert az ember nem lehet boldog a földön a bűn miatt, mely emészti testét, nyugtalanítja lelkét, mert a test bűnben fogantatott, melytől csak az ártatlan istenfiú vére válthatja meg, ha vezekelni eleget tud.

Az egyéni hit miveletei megnyilatkozásaikban és változásaikban annyira szertecsapongóknak mutatkoznak, hogy majdnem lehetetlennek látszik, hogy az emberi lelkekben közös vonás volna. Egységet keresni kárba veszett munkának ígérkezik. Mintha tévedésen alapulna Jézus bölcsészeti megállapítása: ti mindnyájan Isten gyermekei vagytok, az Isten lelke lakozik bennetek.

Ez más szavakkal azt jelenti, hogy a lélek megnyilatkozásainak különbözőségében van az egység. Talán ilyesmit fedez a kath. egyháznak az a tana, hogy mindenki tagja a keresztény anyaszentegyháznak, mert az eretnekek csak tévelygők, akik önmagokat zárták ki.

De kétségen kívül jelenti azt, hogy az önmagát megérteni és magyarázni szerető lélek mindig kereste az érzést és gondolatot kifejező szavakat, de mindig abban a keretben maradt, amelybe a kor helyezte, mindig csak a kis gyermek gondolkozásával és szavaival tudott élni.

Ebből a sajátos emberi gyengeségből következett az a bizalmatlanság, féltékenység, megvetés és gyűlölet, melyel mindig üldözték azokat, akik mást, újat vagy az általánosan elfogadottal ellenkezőt állítottak és hirdettek. Az emberek nagy tömege azzal tartott, amit az egyház tanná emelt: *quieta non movere*. A hitben nem

szabad zavart, nyugtalanságot idézni elő. Az egyház erre a hajlandóságra építette a hittan örök formuláit. Arra számított, hogy a tekintély elvével úgy körül lehet sáncolni a tantételeket, hogy azokon nem fog változtatni sem idő, sem enyészet. Ebben a számításban csalatkozott, mert a hitvallók és a hívők között mindig nagy különbség volt. Még akkor is követelte a lélek a maga szabadságát, amikor minden az egyformaság, a szolgálai engedelmesség nyugodtságát mutatta. A dogmát mindenki a maga lelke világánál magyarázta. A kálvinizmusból anglikánussá, ebből katolikussá lett Newman Henry is bevallja, holott önmaga ellen bizonyít, hogy „a történelem nem mutat föl olyan időpontot, amikor a tan növekedése szünetelt s a hit szabálya egyszer mindenkorra megállítva lett volna“.

A hit egyéni, benső értékét nagyon kevésre becsülték, mert nem találták meg az egyénben azt a tekintélyt, amelyre alapítani lehetett a hitvédelem és a hitmagyarázás hatalmát. A zsidó a nabi szavaira és képletes magyarázataira keveset adott, legfennebb kiválasztott és favorizált egy-egy Ilyést, de ez is csak nagy ritkán merészelt megjeleni közöttük személyesen és ekkor sem szóltott direkt módon, hanem képekbe és hasonlatokba burkolva s végül is csak úgy tudta megóvni tekintélyét és a tanításában vetett hitet, hogy eltűnt közülök. A prófétai historikus szerint: tüzes szekéren égbe ragadtatott.

Ez a módja a tekintélyszerzésnek nem bizonyult kielégítőnek. Meg kellett fordítani az eljárást. A törvény embere, Mózes, először fölmege az Istenhez s azután száll le a néphez az Istenirta törvénnyel. De bizony ez is csak részben vált be. A görög eszmékkel saturált zsidó-keresztény fölfogás ezt a két elméletet egyesíti. Azt hirdeti, hogy az Istennél levő ige logos, ami néha gondolatot, néha szólást, beszédet jelentett, leszáll az Istentől a földre, itt földivé lesz és ezután ismét visszatér a mennybe és ott istenné lesz. Így lesz a primitív mythosból hitelmélet, ebből pedig dogma, amely az egyház tekintélyével fölrüházva uralkodásra van kiküldve az emberek közé.

De mind hiába. A gondolatot nem lehet leláncolni. Ilyen kísérlete volt a keresztény egyházaknak az, hogy a tantételeket a biblia szavaiból igyekeztek összeállítani. De ez a törekvés már az első lépésnél hajótörést szenvedett, mert, ha magok az apostolok

állították is össze, csak a zsinatok vagy conciliumok sanctiója adta meg a végleges tekintélyt. Így hát az egységet csak az egyforma-ság biztosította, de ezt sem ellenvetés nélkül. A niceai nagy gyűlés többsége megszavazta Jézusnak az istenséget, de a kisebbséghez tartozók és utódaik mindig ragaszkodtak ahhoz a tényleges különbséghez, hogy Jézus nem Isten, hanem hasonló Istenhez. Ragaszkodtak ahhoz az általános emberi joghoz, hogy a lélek fürkészi még az istenség titkait is.

Ebben a megkülönböztető lélekben rejlik a gondolkozás és tudás fokozatos haladásának biztosítása. Egyelőre hátrányosnak, sőt szerencsétlenségnek tetszik, hogy mikor a tanok reformálására került a sor, a reformálók oly sok kérdésben eltértek egymástól, hogy először új reformátorokra, rövid idő alatt számos felekezetre szakadt az egyház. De tényleg ebben fejeződött ki a XVI-ik száz szellemi hatalmának nagy teremtő ereje. A lelkek fölszabadulása volt ez és a szabadsággal járó csapongás a felhalmozott erő gazdagságának kétségtelen bizonyítéka. Minden lélek nyilatkozott a maga ereje mértéke szerint. Egyik sem volt tökéletes. Egyik sem tudta eljuttatni a mások lelkébe mindazt, ami az ővében forrongott, mert a *logos προσφωρισος* soha sem azonos a *logos ενδιαιτητος*-szal.

Meg aztán számot kell vetni a történelmi múlt jogaival is. A legmerészebb Archimedes is keres egy pontot, melyen lábát megvetheti. Ez a pont nem a földön kívül, nem a jelenben, hanem a múltban van. A léleknek is vannak lábnyomai. A lélek is szeret visszatérni a régi kedves helyekhez. Jól érzi magát a multak emlékei között. A gyermek nem tagadhatja meg szülőanyját, mert akkor eleven szemet gyűjt a maga fejére.

Ilyen nézőpontból szemlélve, a keresztény eszmék történelme sok építő, oktató, gyakran elszomorító, néha fölhevítő jelenségekkel kedveskedik a nyugodtan vizsgáló elmének.

Hogy a jelen alkalomhoz hívek maradjunk, a hit nyilvánulásainak, tantételeinek, confessióinak azokat a formáit fogjuk megtekinteni, amelyeket általánosan unitárius jelzővel különböztetnek meg. Ezekben visszaverődik minden kísérletezés, amit a kibomlani törekvő, egyéniesülni akaró lélek tett a keresztény évszázak hosszú sora alatt.

Az unitáriusnak nevezhető vallásirányzat szorosan véve csak a XVI-ik százban vívott ki sajátosan megkülönböztető jelleget.

De minden olyan mozzanatot, amely csak némileg is antitrinitárius volt, rávittek az unitáriusra. A samosatenus csak az ige és a szentlélek közötti különbséget magyarázta és azt vitatta, hogy az ige a hallható beszédet, a lélek a tárgyak között észlelt mozgást jelenti s mégis kimondották, hogy Samasatai Pál eretnek.

A görög, de főképpen az alexandriai zsidós görög iskolából kivált keresztények, a gondolaton és a gondolkozás szabadságán táplálkoztak. Előttük a zsidó Messiásnak nem volt jelentősége, mert nemcsak az volt a hibája, hogy igen kárnális, hanem az is, hogy egy elveszett földi hatalomra akarta építeni országát. Jóval inkább kielégítette lelköket az Istentől kijövő ige eszméje. De mihelyt egyik tanítvány, Sabellius, a magyarázatával eltért a többség meghatározásától, mert azt mondotta, hogy az atya, fiú és lélek csak megkülönböztetései egyazon lélek tulajdonságainak, éppen mint a világosság, meleg és erő a napnak, elítéltették, kárhoztatták és száműzték. (261. Kr. u.).

Mihelyt ezt az okoskodást annyira fokozta Arius, hogy az igét azonosította Krisztussal és teljesen megkülönböztette és el is választotta az Atya személyétől, csak a hasonlóságot engedvén meg közöttük, őt már azzal vádolták, hogy a Krisztus istenségét elszakította az Atya istenségétől, azt lealacsonyította, amazt megcsonkította, holott Arius a logosról úgy elmélkedett, mint amely a teremtés kezdete előtt már megvolt, ámbár nem öröktől fogva, miként Athanasius gondolta. A keresztény egyház világi feje, Konstantin császár, alkotmányos úton, nyilvános és egyetemes gyűlés elébe vitette a kérdést s a püspökök többsége a jeles szónok Atanasius fölfogása szerint döntött, Ariust leszavazta, az Atya és a Fiú egylényegűségét kimondotta.

A hivatalos többség véleménye nem jelentette a kérdés továbbfűzésének megszűnését. Az egyház még több izben kénytelen volt gyűlés elébe vinni, míg aztán véglegesen megállapították, hogy az atya, fiú és szentlélek teljes szentháromság, egy örök Isten.

A XVI-ik és későbbi százak unitáriusai ellen igen alkalmas fegyvernek tartották a trinitárius ellenfelek, hogy őket hol sabellianus, hol arianus, vagy samosatenus eretneknek mondották, sőt mohamedanusnak is elnevezték azért, mert éppen mint a Mohamed követői közül áttért mórok Spanyolországban, nem tudták fölfogni, hogy lehetett anyja az Istennek s miért kellett neki kereszthalált szenvednie.

Nemcsak az istenség kérdései foglalkoztatták az egyház erősebb elméit, hanem más egyéb is, amit az egyház lényegesnek tartott az üdvösségre. A ma is még mindig kísértő predestinatio, eredendő bűn, elégtételi áldozat az augustinusi és egyházi tan ridegségében mindig ellenszenvvel találkozott igen sokaknál, mert Istent igen kegyetlennek, az embert igen tehetetlennek minősítette. Meglepően érdekes, hogy Abelard a tizenkettedik század első felében ugyanolyan értelemben nyilatkozott a bűnről, ahogy ma is gondolkozunk: a bűn szándékos cselekedet eredménye; az emberi természetet az Ádám bűne semmi tekintetben nem rontotta meg. Abelard bizonytalán nem álmodott arról, amit ma tudva hirdetünk, hogy Ádám és Éva semmi egyebek, mint mythosi alakok, akik soha sem voltak Edenben s tehát Isten onnan nem űzhette és nem s űzte ki.

Minél közelebb jutunk a XVI-ik századhoz, annál több ilyen gondolattal találkozunk.

Nemcsak ezek, a Luther munkája is ahoz az irányzathoz hordotta az építőanyagot, amely végül jogosan unitárius nevet kapott. Egyiket a másik nélkül sem megérteni, sem elbírálni nem lehet. Aki a pápai tekintély ellen lándzsát emelt, aki a tanok bábeltornyát bontogatni kezdte, aki a biblia lapjait a világosító napra kitette, aki a hit általi megigazolást hirdette, felelős a többi következményért is oly mértékben, amilyenben a szülő gyermekeiért és unokáiért.

Luther, Erasmus, Melancton, Serveto, a két Socinus, az anabaptisták, Melius és Dávid Ferenc csak a XVI-ik században lehettek, amik voltak. Hogy egymás ellen, hogy ellentétes tanok mellett harcoltak, azért egyéniségök, iskolájok, helyzetök és körülményeik a felelősek. Ezek egyenként és összesen. Akinél erősebb az egyéni, az individuális tehetség, az ura lesz a helyzetnek bizonyos mértékig, de bármily éles vonások különböztetik meg másoktól, mégis csak koruk és környezetük mértékével mérhetők meg. Az, ami kiemeli és fényeskedővé teszi: az egyéni tehetség, a szellemi erő, az a látás, amely áthatol a köznapok homályán és bepillant a jövő titkaiba. Talán előtte is homály fűdi el a jövőt, még sem szabad megtagadni tőle azt a hatást, amely új világ-
nézetek, új gondolatok, új hitek teremtéséhez szükséges.

Két hatalmas egyéniség kerül szembe egymással a magyar

reformáció porondján: Dávid Ferenc és Melius Juhász Péter. Együtt indulnak el. Rokongondolataik vannak. Az urvacsora mysteriumát együttesen tisztítják meg és idomítják a magyar Alföld és Erdély derült ege alatt élő lelkek izléséhez.

A sokat ígérő kezdet után elválnak, mert Dávid többet akar és többet mer. Ő azt tartja, hogy akinek csak emléke az urvacsora kenyere és bora, maga sem lehet titok a gondolkozó hívő előtt. Ellenben látja, hogy Krisztust és a szentlelket megfosztották egyéniségöktől, igaz lényegöktől és elszakasztották a hívőktől.

Dávid messzelátó lelke a maga kora fényénél keresi az új igazságokat és a hitigazságokkal ellenkezőnek látja a háromságtant. A hit igazságai a biblia kijelentéseiből meríthetők. Ez a tan nélkülözi a bibliai alapot. Ez az egyházi conciliumok találmánya.

Mélius megretten barátja merész törekvéseitől. Talán arra is gondol, hogy az újításra éhező és szomjazó közönségből igen sokan fognak behódolni versenytársa lenyügöző szónoklatainak. Dávidnak a zsinatokon elhangzott beszédei oly nagy tudást és olyan erős dialektikai ügyességet árultak el, hogy vele békés együtt-létben maradni lehetetlen. A két ország határai külön-külön elég tágasok egyiknek is, másiknak is. Melius az *ariánussá* lett Dávidtól nemcsak elválik, hanem minden erővel ellene szegül törekvéseinek. Olyan szenvedélyes harc keletkezett a most már trinitárius és trinitárius két irányzat között, amelyet csak a dogmai ellentétek bírnak teremteni. Ha együtt haladnak, Erdély dicsősége, a vallás-szabadság kivívása, a két haza közös dicsősége lett volna s Magyarország elkerülhette volna azt a nagy reactiót, amely a XVI-ik száz hitújító törekvéseit kétszáz esztendőre megbénította.

Óriás perspektívája van ennek a hitharcnak. Bizonyos, hogy a trinitárius istentan nem nagyon vonzott egyetlen reformátort is. Mindenki ki volt bontakozva abból a hatalmi sferából, amely a léleknek még titkos gondolatain is rajta tartotta kezét. Mindenki iszonnal fordult el attól az irgalmat nem ismerő hajszától, melyet az inquisitio a gondolat szabadsága ellen indított. „A katolikus egyház, a maga hatalmas szervezetével — mondja Nissi Francasco — hozzászoktatta a katolikus népeket a passiv engedelmességhez, az egyéni hajlamok nagy részének passiv elűzéséhez“. (Catholic socialism. 86.) „Aki föl merete emelni fejét, fölnyitni ajakát, életét tette ki a veszedelemnek“.

Ez az egyházhatalmi támadás a harcban álló gondolkozók mindenik árnyalata ellen egyenlő elszántsággal tört. Szerencséjére vált a katolikus egyháznak, hogy a két magyar protestáns árnyalat egymással harcba keveredett s nemcsak Magyarországon, hanem a szerencsés Erdélyben is a csakhamar katolikus világi fejedelem támogatásában részesült.

A következmény a lett, hogy az eszmék és gondolatok, a hit és a cselekedetek spontán ígérkező tovább tisztítása helyett önvédelmi harcot kellett kezdeniök.

Az unitáriusok még nincsenek sem szervezve, sem megedződve s már is a protestáns és katolikus trinitáriusokkal kerültek szembe s így is maradtak évszázakon végig. A hatalmi erők eltolódása szerint számban, erőben és tekintélyben is sokat veszítettek s mégis soha sem szűnt meg közöttük az eszméket a haladó korok gondolkozása és a saját egyéni jó belátásuk szerint tisztító és bővítő hajlandóság.

A külső história gyakran fájdalmas, sőt tragikus jelenségei mellett a hitesezmék tisztításához mindig ragaszkodnak. Amilyen fájdalmas és gyakran csüggesztő a hit miatt minden oldalról jövő nyugtalanítás és üldözés, lealázás és kigúnyolás, éppen oly jóleső a távolról szemlélőnek, hogy nemcsak ragaszkodnak egyszerű hitökhöz, ha kell életök és vagyonuk árán is, hanem új gondolatokkal, megfelelőbb kifejezési formákkal gazdagítják. Teszik ezt legtöbbször a hivatalos fölfogással, az állami törvényes rendelkezésekkel szemben.

Jézus önvallomása.*

Irta: Kovács Lajos.

Alapige: János ev. XIV. 6. „Monda néki Jézus: Én vagyok az út, az igazság és az élet; senki nem mehet az Atyához, hanem én általam“.

Annyi magyarázatra és vitatkozásra egy kérdés sem adott okot a kereszténység történetében, mint a Jézus személye és tanításai. Az egyes felekezetek között ma is fennálló különbségek e vitatkozásokból és sokféle magyarázataból származnak.

Jézus élete kétségtelenül fordulópontot jelent az emberiség történetében s általában a gondolkodás világában. Új életirányt és életcél-t jelölt meg, mely két ezredéven át mindinkább igaznak bizonyult. A rendkívüliségnek ez a látszata indított bizonyára némelyeket arra, hogy természetfeletti erőket keressenek benne, sőt Istennek tekintsék. A sokaság mindig vágyott a titokzatos után s a kápráztató fény kedvéért sokszor mellőzte a természetest, amely pedig rendesen az igazságot rejti magában.

Nekünk nincs szükségünk ai, sem a titokzatosság bonyolult magyarázataira, sem a szemkápráztató fényesség vakító világosságára, mert mi természetes gondolkodásunkkal is okát tudjuk adni a jelenségeknek s megtudjuk fejteni az előnkbe táruló kérdéseket. Vallásunk s általában hitünknek képviselői és követői éppen ezért mindig többre becsülték az igazságot a látszathál. E jellemvonásunkat meg is akarjuk tartani örökre. Jézust is annak tekintjük tehát, ami volt: embernek. Hiszünk benne és idvezítő erejében azzal a határtalan tisztelettel, mellyel személye, élete, munkássága és fenséges eszméi iránt mindig viseltettünk, mert azokat olyan alapnak tartjuk, melyre ráhelyezkedve, az ember földi élete boldogsága és örök üdvössége felépíthető. Bizunk az ember szellemi és

* Bedő Albert-féle pályadíjjal jutalmazott egyházi beszéd.

erkölcsi fejlődésében, a gondolkozás és meggyőződés erejének szabad megnyilvánulásában, a lelki világosság minden irányban való terjedésében s ezek által az ember tökéletesedésében. Reményünket nem adjuk föl, sőt megerősödött hittel nézünk a jövőbe, hogy a különböző ellentétes felfogások tisztulni fognak s lassanként az emberiség rá fog jönni az igazságra, melynek világossága hitünkben fénylik.

Ilyen gondolkozás és meggyőződés mellett olvastam fel az alapige szavait, melyekben Jézus maga tesz vallomást magáról: „Én vagyok az út, az igazság és az élet, senki nem mehet az Atyához, hanem én általam“.

Kétségtelen, hogy a kényesebb természetű és sokat magyarázott kijelentések közé tartozik Jézusnak ez a mondása. De bizom benne, hogy az öntudatos gondolkozás, épp oly természetesnek fogja találni azok jelentését, mint a nappal világosságát.

Lássuk tehát, mit kell értenünk Jézus ez önvallomásai vagy kijelentései alatt:

I. „Én vagyok az út, az igazság és az élet“.

II. „Senki nem mehet az Atyához, hanem én általam“.

I.

Az emberiség a fejlődés örök törvénye szerint már Jézus előtt eljutott az Isten egysége eszméjére, mely a kereszténységnek is igazi alapját képezi. Azonban Jézus előtt az emberiség nem tudta az Isten eszméjét úgy kifejtteni, hogy azon a lélek megnyugodhatott volna. Mint az arany, mikor előkerül a folyók medréből vagy a bányák mélyéről, hogy igazán értékes legyen, még sok tisztításra szorul, úgy az Istenről való felfogásnak is még tisztuláson kellett átmennie, hogy az ember lelki életének közkincsévé váljék. Isten lényének a megismerése, hatása és tulajdonságai; az ember és mivolta, képességei és céljai; a lélek működése; az embernek Istenhez való viszonya s az életnek még számtalan nyilvánulása kifejtésre vártak.

Ezt a munkát Jézus végezte el. És pedig amily szokatlan mélyrelátással, épp oly egyszerű eszközökkel; az Isten lényének s az ember lelki és erkölcsi életének oly világos felfogásával, hogy eszméinek a terjedése megingatta a mult változhatatlannak vélt

hitrendszerét. Tanításainak a hatása alatt a rendszerekbe és formákba zárt világosság oly hatalmas erővel tört ki és terjedt szerte-szét, hogy útjában többé feltartóztatni nem lehetett. A hit- és erkölcsi világfelfogás átalakulásának, ha nagy küzdelmek és drága áldozatok árán is, de meg kellett történnie.

Mik voltak e csodás eszmék? Mit tanított Jézus?

Ime egy pár, főbb vonásaiban! — Isten lélek, aki egyszerre mindenütt jelen van; öntudatosan intéz és rendez mindeneket. Lényénél fogva nem a látható világ valamely meghatározott pontján vagy éppen a világon kívül trónol, hanem a lélek mindenre kiterjedő végtelenségénél fogva benne van a világban, hol hatalommal, bölcseséggel és szeretettel uralkodik. Az ember lelkes lény, mert öntudattal bír. Az öntudatnak az isteni lélek az alapja, mely örökre megmarad, tehát az emberben is van örökkévaló rész. Életének is olyannak kell lennie már a földön, hogy a küzdelmek türelmes hordozása által a jutalomra, az Isten országa örökségére méltó legyen.

Jézus az Isten és ember közötti viszonyt úgy fejezte ki, hogy Isten az emberiség Atyja s az ember az ő gyermeke, mert lelkének részese. Az emberek egy célra vannak hivatva: hogy bennök és általuk az isteni erő megdicsőüljön. Az egy Atya s a közös cél testvérekké teszi az embereket, kiknek nemesebb része: a lélek a földi lét után ismét egyesül az Istenben.

Nem ezekkel a szavakkal, de ezzel a tanulsággal tanított Jézus. Tanítása azonban nemcsak a lelki életre vonatkozott, hanem közvetlenül épp a földi élet nemesítésére irányult. Megértetni igyekezett, hogy Isten országa boldogságára a földi élet tisztasága és nemesége által tesszük érdemesekké magunkat. „Keressétek először Isten országát s minden egyebek megadatnak néktek“. Mily megragadóan szemlélteti Isten jóságát: „felhozza napját a jókra és gonoszokra, esőt ad az igazaknak és hamisaknak földjére“. Megbocsát a bűnösnek s biztatja az igazakat: „eredj el s többet ne vétkezzél“, „a hit megtart tégedet“. A próbákban is szeretetét mutatja meg s a szenvedéseket a hit ereje által enyhíti. Istennek minden cselekedete szeretetből történik. — Az embernek is, mint Isten gyermekének, szeretetre kell törekednie s e szép jellemvonást minden tette vissza kell hogy tükrözze. Munkálni kell a maga és embertársai javára, mert ezzel Isten dicsőségét is szolgálja. Szeretnie

kell még ellenségét is, mert a harag és gyűlölet által önmagát alacsonyítja le. „Amit akartok, hogy az emberek cselekedjenek tiveletek, ti is azt cselekedjétek másokkal“. Alázatossága után kell várnia Isten felmagasztalását; könyörület, jóság, segítségre való készség után megjutalmaztatását. „Boldogok az alázatosok, mert azok örökség szerint birják a földet“. Egyenesnek és becsületosnak, igaznak és őszintének kell lennie, vagyis jellemesnek s ha ezek miatt kell háborúságot szenvednie, abban a boldogságban részesül, hogy meglátja az Istent. Búban, vesztességben, fájdalomban az önmagunkbaszállás s a hit ad erőt; a földi életből a türelem és tiszta lélek vezet át az örökkévalóságba. „E világon nyomoruságotok léssen, de bizzatok, én meggyőztem a világot“. „Ne féljete azoktól, kik a testet ölik meg, mert a lelket meg nem ölhetik“. Mind oly kijelentések, melyek nemcsak Jézus munkássága irányát, hanem az ember élete célját is jelölik. Ezekben s az ezekhez hasonló kifejezésekben, meg gyönyörű példázataiban Isten gondviselő és megtartó hatalmával, az ember magasztos rendeltetésével, a világ bámulatos rendszerével jelenik meg. S előttünk áll Jézus, mint a hegyen épített vár, eszményi tiszta alakjával s hív: legyetek én követőim! Lelke tükör, melyben összefutnak s meglátszanak az Istent, világot és embert összekapcsoló szálak.

Mint ilyen, valóban út, igazság és élet Ő. „Út“ az Isten. világ és ember közötti viszony megismerésére. „Igazság“, aki önlelke vizsgálódásai közben a szellemi fejlődés oly magas fokára jutott, hogy a megismert igazságok fényénél beláthatott Isten lényébe, az ember jövőjébe; megismerhette az Isten atyaságát s az ember fiúságát. „Élet“, aki akár értelmi világosságát, akár gyakorlati munkásságát tekintve, oly példányszerű, következetes és dicső pályát futott meg, hogy gyönyörű életének irányító hatása örökre fennmarad s hirdeti az emberi lélek halhatatlan erejét.

Igy értem én ai Jézus önvallomását, hogy Ő út, igazság és élet. Ehez a felfogáshoz hitem szerint nem kell más, mint természetes gondolkozás; hisz annyira egymásból foly minden gondolat, hogy másképp alig lehet.

II.

De lássuk mit jelent az önvallomás másik fele: „senki nem mehet az Atyához, hanem én általam“.

„Az Atyához menni“ röviden annyit jelent, mint Istent és reánk való hatását megismerve s életünket az Ő akaratahoz szabva, arra igyekezzünk, hogy a földön megelégedést s az örökéletben üdvösséget nyerjünk. S Jézus által az Atyához menni azt jelenti, hogy az általa megmutatott úton, igazságainak a fényét követve s életét szem elől soha nem tévesztve, Istent megtalálhatjuk.

De hát kell-e az Istent keresni? Hisz „Ő benne vagyunk, élünk és mozgunk“, nem lehet tehát távol mitőlünk. Úgy van valóban, Isten mindig közel van mihozzánk. De mi eltávozzhatunk Tőle. Nem vettétek-e észre, hogy valahányszor öntudatunk elhomályosul, Istennel való összeköttetésünk is megtárogul, hitünk meggyengül. Ilyenkor könnyen felejtjük az isteni erőt és segítséget s inkább csak magunkban bízva, az öröm és jólét érdem nélkül is természetesnek, a fájdalom pedig rászolgálva is érthetetlennek tűnik fel előttünk. Minél jobban elhomályosul lelkünkben az Istennel való összeköttetés eleven tudata, annál súlyosabbá válik az élet terhe s annál kietlenebb lesz előbb-utóbb a világ és céltalan az élet. Jézus szerint azonban minden igazi öröm és megelégedés az Isten akaratán való megnyugvásban rejlik s minden nagy szenvedést az Isten gondviselő jelenlétének és gyermeki öntudatunk tisztaságának az érzete ellensúlyoz.

Jézus tehát, mint a tökéletesedés útmutatója, mint az eszményi élet megtestesülése épp azt mutatta meg, hogy az Istennel való összeköttetés öntudatát miként lehet minden körülmények között fenntartani s életünket nemes célok szolgálatába állítva, miként lehet az Atyához vezető utat állandóan egyengetni. Annak a hitnek erősítésével, hogy a kitartó közdelem jutalmat nyer s annak a reménynek táplálásával, hogy az örökélet boldogsága bizonyos.

E hit s remény nélkül lehetne-e célja életünknek, küzdelmünknek? Azt jelenti ez a hit életünkben, amit a nap a természetben. Ha nem ismernők, hogy mit ér annak fénye es melege, megtudnók-e becsülni áldását? *Ha nem tudnók hinni, hogy hív küzdelmeinknek lesz jatalma, lehetne-e az erénynek értéke a földön?* Ha Jézus példája nem biztatna, hogy minden igaz lélekre halhatatlanság vár, feltalálhatnók-e gyermekeinkben s testi és lelki fejlődésükben legnagyobb gyönyörűségünket, kikért már magában véve is van értelme az életnek?! Nemde inkább lesújtvá kérdeznők minden bölcsőnél, hogy miért születik az ember, ha csak küzdeni

kell?! Óh akkor csak üres szó volna a szeretet s képzelődés a hit, mely Pál apostol szerint „oly dolgoknak a mutatója, melyek nem láttatnak“.

Jézus példája, tudománya és halhatatlan élete Istenhez, az Atyához vezet. Ha az Ő életét igyekszünk megvalósítani magunkban, nem kételkedhetünk, hogy mi is „az Atyához megyünk“. Lelkünknek az Örök Lélekből való kiszakadása és Istennel való állandó összekötöttségünknek a tudata hidat ver a mélységek felett, miket most a képzelődés, majd a hitelenség váj magának, hol könnyelműségében, hol kinjában. Az élet mély szakadékait betölti a hit által elmozdított hegyek törmeléke; a vérző sebeket begyógyítja a szeretet sok mindent feledtető hatalma; a hiábavalóságokat elűzi a munka áldása. Szóval öntudatunknak az Isten gondviselésébe való kapcsolódása érezteti az Ő bennünk és általunk való munkálkodását; érezteti, hogy nemes, fönséges hivatásunk van ezen a földön: az ember tökéletesedésének munkálása s az Isten dicsőségének a szolgálata. Aki betölti hivatását, az megtalálja az Atyát, mert érzi, hogy Istenben lakozik s az Isten őbenne.

Jézus megtalálta és pedig mindenkit megelőzve. S ezzel a földi életet oly tartalommal töltötte meg, melynek hatása a földön túlterjed. Nemcsak megmutatta az utat az Atyához, hanem a megtalálást igazsággá tette s így életének és az abból fakadó hatásnak maradandóságot, örökkévalóságot biztosított.

Van tehát jogosultsága a Jézus szavainak: „senki nem mehet az Atyához, hanem én általam“, mert az általa felderített világosság mellett ismerjük Istent Atyánknak s valljuk magunkat gyermekeiknek. Ez ismeret birtokában könnyebb a jelen, biztatóbb a jövő.

* * *

Azzal kezdtem ai, hogy hitünk Jézusban s tiszteletünk élete és munkássága iránt határtalan. Hiszem, hogy ez a hit és tisztelet még fokozódott — ha egyáltalán lehetséges — mostani vele való foglalkozásunkban. Minél közelebb férközünk lelkületéhez, annál inkább érezzük szellemének átfórmáló erejét; minél jobban fel-fogjuk lelke világosságát, annál tisztábban látjuk Istent, az Atyát. De láthatnók-e, ha nem volnának meg bennünk is a Jézuséhoz

hasonló látóképességek, melyek öntudatunk világánál szintén előhívhatók? Magyarázzon hát bármit bele a képzelődés a Jézus személyiségébe; vagy vonjon ki bármiféle tanuságot eszméiből a mesterkedés — mi öntudatos, természetes gondolkozásunk útjáról sohase térjünk le, mert számunkra ebben rejlik az út, az igazság és az élet s mi a Jézus útmutatása mellett ezeknek segítségével juthatunk Atyánkhoz, egy igaz Istenünknek közelébe.

Amen.

Hogyan imádkozzunk.*

Irta: Nagy Béla.

Alapige: „Bizony, bizony mondom nektek, valamit kérendetek az Atyától az én nevemben, megadja nektek.“

Ján. XVI. 23.

A krisztusi ígéreteknek egyik legszebbike foglaltatik alapigénk szavaiban. Egy megnyugtató, felemelő ígért, melynek megnyerése, teljesevé épen a mi eljárásunktól van függővé téve. „Valamit kérendetek az Atyától az én nevemben megadja nektek.“ Kinek ne volnának az élet küzdelmeiben, nehéz megpróbáltatásaiban szükségei, kívánságai? Ki az a halandók közül, a ki elkerülhetné, hogy ne kérjen a mennyei Atyától? Bizony, bizony senki sincs, ki nélkülözhetné az Istennek atyai jóságát, szeretetét, kegyelmességét s számtalan áldásait! Mily jól esik hallani a bölcsnek ez irányu biztató szavait: Szollisd meg őt bizalmas áhítattal, ő lélek s hallja a te lelkedet, mert közelebb van hozzád két kezédnél és közelebb, mint önlehelleted.”(Armstrong) vagy a mint a szent író mondja, „az Istennek hajléka az emberekkel van és ő velők lakózik.“ Jel. XXI. 3 Igen! Ő, az Isten velünk lakozik. Ő szenteli meg áldott kegyelmével a napnak ragyogó fénysugarait, az esőnek áldást hozó cseppjeit, — hogy ezek egymást felváltva megtermékenyítsék a barázdát, megjutalmazzák bőséges áldással a szorgalmas, becsületos munkásokat. Az Istennek hatalma, ereje nyilatkozik meg a mezőnek tarka virágseregében, az erdőnek lombátorában, a télnek zordonságában, a tavasznek vidám dalnokaiiban, a gyenge fűszálban s a százados tölgyben, a háborgó tengernek hullámaiban s a fűszálon csüngő harmatcseppekben, a a népek és nemzetek millióinak sorsát intéző királynak s koldusrongyokban sinylődő embernek életében; a természet a világ-egyetem mély titkait kutató tudós s a tudásnak legalsóbb fokán álló napszámos embernek életében. Szóval gazdag és szegény, a

* A Bedő Albert pályázaton jutalmat nyert egyházi beszéd.

tudományoknak felszentelt csarnokában vagy a mezőnek barázdájában foglalkozó, kötelességet teljesítő — mind, mind Istentől várja munkájának gyümölcsét s ezen okból az imádkozás szavával folyamodik mindenik az ő hite szerint az Istenhez. — Imádkozik a kis gyermek ártatlan szívének vágyakozásával: imádkozik az ifju lelke vágyai által festett ábrándok eléréseért; imádkozik a munkás férfi az élet szükségleteinek megnyeréseért; az öreg meggyengült testi erejének erősödéseért, a beteg meggyógyulásáért; a szülő gyermekeért, a gyermek a szülőkért. Imádkozik a harcoló fővezér és közvitéz a csendnek pillanataiban s a gyilkoló tűznek kitörésében s mindannyian lelküknek megnyugtatásáért. A világ legnagyobb bölcsei, a legnemesebb gondolkosású, a legtisztább erkölcsű, a legfénylőbb szellemű emberek mind, mind imádkoztak; imádkozott maga a Krisztus is. Imádkozni kell, imádkozni mindenkinek kell, mert ebben van az emberi léleknek legmagasabb felemelkedése Istenhez. A szívnek s léleknek vágyai, kívánságai az imádkozás szavaiban nyernek kifejezést! Kérünk az Atyától? Imádkozunk ő hozzá! Kívánságaink, vágyaink vannak? Imádkozással öntjük ki ezen érzelmeinket!

Azonban egy nagy kérdés merül fel e pontnál keresztény afiai. Az ugyanis, hogy vajjon mind tiszta érzéssel imádoznak-e az imádkozók, vajjon a szívnek igazi tiszta érzelmei irányítják-e az ajakon elhangzó imádkozást? Sajnos, a felelet az, hogy az emberek nagy része nem tiszta érzellemmel, s nem benső, lelki vágyódásból imádkozik. Látta ezt a nagy tanító mester a Jézus Krisztus is. Épen ezért mondotta tanítványainak alapigénk szavait s mintegy figyelmeztette ez által, ha azt akarják, hogy imájuk meghallgatást nyerjen, akkor az ő nevében, azaz abban a szellemben imádkozzanak, a melyben ő imádkozott.

Míntha hallanám a kérdést: Hogyan kell az ő nevében, az ő szellemében imádkozni?

Figyeljete, megmondom:

I. Felvilágosult értelemmel,

II. A hitnek erejével.

I.

Az értelem tiszta fényében világosan tükröződik vissza az ember a maga valóságában. Nem nagyobb s nem kisebb, mint

a milyen a valóságban. Kötelességei és jogai tisztán állanak előtte. Jogainak élvezhetését kötelességének teljesítésével hozza összhangba. Ezen összhang nyilatkozik meg a lélek és test vágyainak kielégítésére az imádkozásban. Ösmeri nagyságát, Istennel való közösséget. Tudja, hogy mit érhet el munkássága által s erre aztán kéri is buzgó lélekkel Istennek áldott segédelmét. Megérti, hogy mire tarthat jogot az élvezetekből s azért buzgó lélekkel imádkozik s kitartással dolgozik.

A felvilágosult értelem mondja meg nekünk, hogy a földnek csak mulandó lakói, de Istennek örökéletű gyermekei vagyunk. Hivatásunk az, hogy élvezzük a földi javakat, de ezzel szemben teljesítjük kötelességeinket. Használjuk ki a földi élethez kötött jogokat, feladataink pontos, lelkiismeretes teljesítése után. — Ezen jogoknak legszentebbike a léleknek nyugalma, mit megnyerhetünk a tiszta, világos értelem által megjelölt kötelesség teljesítés után a megnyugtató imádkozásban. Ezért kell az értelem világánál járni, munkálni és imádkozni. — Értelmünk világánál tűnek fel mind ama dolgok, melyek javunkat avagy kárunkat szolgálják. Értelmünk világossága jelöli ki, hogy kezünket a javunkat, boldogságunkat szolgáló erények, jó cselekedetek gyakorlására, vagy a bűnnek, a gonoszságnak szolgálatára emeljük-e fel. Az értelem világánál látjuk meg, hogy Istennek nagy háztartásában mi a miénk s mi a másé, mire tarthatunk igényt, mit nyerhetünk meg?

A világos értelem mondja meg nekünk, hogy úgy a testi, mint a lelki javak élvezhetésének első s legfontosabb feltétele a kötelesség teljesítése alapján való szerény és alázatos imádkozás. Mert a semmittevő, a léha, a könnyelmű ok nélkül mondja el mindennapi imádságát valamely kedvelt dolognak a megnyeréseért, ha ennek alapfeltétele, a munkásság hiányzik ő benne — soha sem nyeri meg, amiért imádkozott. A koldus ok nélkül imádkozik a királyi koronáért, a gyilkos a köztiszteletért, a bűnös az ünneptetésért, a hazaáruló a dicsőségnek babér-koszorujáért — meg nem nyerhetik ők ezeket soha.

A felvilágosult értelem megtanítja a léhát, a könnyelműt, imádkozzék azért, hogy jöjjön meg munkakedve, komolysága s teljesíthesse emberi kötelességeit — ha ezt kéri imájában s aztán akarata is erős lesz a vágyakkal szemben, akkor a Krisztus szellemében imádkozik.

Ha a koldus a mindennapi kenyérért, a gyilkos és bűnös a megbocsátásért imádkozik s hogy ezt megnyerhesse, erős elhatározással, bűnbánó lélekkel, odaadó kötelességérzettel munkálkodik és imádkozik, akkor az értelem világa vezeti imájában, akkor a Krisztus tudománya szellemében imádkozik s így aztán várhatja is az ő ígérete szerint imájának meghallgatását.

Ha az elhagyott öreg, a sirnak szélén álló nem régen elmult ifjúságának visszanyeréseért, a kellemes napok, évek újra való visszajöveteléért, — hanem hibáinak, tévedéseinek bocsánatjáért, lelkének üdvösségeért imádkozik, ha hálát ad az Istennek az ő segedelmeért, az élvezett javakért, — ha nem békételenkedik, nem zuglódik a szenvedések miatt, de felvilágosult értelemmel nyugszik meg sorsában, mely a Krisztus nevében való szent és alázatos imádkozásra indítja, — akkor várhatja imádságának beteljesedését.

Minő tiszta, felvilágosult értelemmel munkált és imádkozott a Jézus Krisztus! Atyám, ha lehetséges, ha a bölcseséggel nem ellenkezik, múltjék el a keserű pohár én tőlem, mindazonáltal ne az én, hanem a te szent akaratod legyen meg. Ellenségeire, kik halált kiáltottak reá — nem átkot szórt, nem szidalmazta őket, de imádkozott értük: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.“ Előtte mindig a lehetőség s az Isten bölcsessége lebegett. A mennyire lehet, a mennyire a te bölcseséggel meg egyezik. — Előtte szent volt a könyörgés, mellyel hiába való célokra vissza nem élt soha.

Imádkozzunk azért mi is értelemmel a Krisztus szellemében s csak olyant kérjünk imánkban, ami nem lehetetlen, ami nem ellenkezik az emberi jogokkal s az Isten törvényeivel.

A világos értelem megösmerteti velünk a Jézus életét, munkásságát, részeseivé tesz az ő tudományának s aztán megtanít az ő szellemében munkálkodni, élni és imádkozni.

Azért, ha imádkoztak úgy imádkozzatok, miként ő imádkozott: világos értelemmel és a hitnek erejével.

II.

A szenttérténetekből tudjuk, hogy a farizeusok álnok kérdőzködések között kérdezték idvezítőnkől: „Állva, ülve, avagy térdelve imádjuk-e az Istent? Jézus ezen felvilágosító feleletet adá:

„Benne bizó, alázatos lélekkel.“ Eme rövid mondatban nemcsak a farizeusoknak adá meg a feleletet, de a hittel való imádkozásra terelte az imádkozni akaróknak értelmét. Hittel, lélekkel, a szívnek igazi érzésével kell imádkozni, mert nem mindegy, ha csak megszokásból, hit nélkül, minden érzés nélkül, vagy pedig élő hittel, a léleknek igazi vágya szerint imádkozunk. Hasztalan hangzik el kérésünk tizszer avagy százszor is, mint Terentius szerint a pogányok tevék, hogy Isteneik jobban megértsék, — hasztalan dobjuk magunkat jajveszékelve a földre, görcsös sirással adva tudtul a mi nagy fájaldalmunkat, hasztalan borulunk le a földre, — ha a mi imádkozásunk csak e külső formák teljesítésében merül ki, az nem a Krisztus szellemében való imádkozás és így biztosan meg sem fog hallgattatni. Imádkozásunkban legyen benne az érzés ereje, a szív nemes vágya, a lélek áhíтата, a bizalom hatalma, az őszinteség megnyilatkozása. Ezen érzések a hittel való imádkozásnak jelei, melyek szerint az imádkozás a Krisztus tudományának szellemében vagyis az ő nevében történik. A ki érzi, hogy neki imádkozni kell, a ki szívének szent vágyódásával veszi ajkára lelkének áhitatos imáját s rendületlen hittel bizik az Istenben és őszinteség, nem tettetés vezetí kérésében, az a Krisztus nevében imádkozik.

A hittel való imádkozásnak legtisztább példányképét találjuk épen a Jézus Krisztusban. Hittel imádkozott ő munkásságának minden idejében. Rendületlen hite vezette küzdelmeiben, örömeiben egyaránt. Az állhatatos hit mivelte, hogy a Hozsánnák napján el nem bizakodott — megmaradott akkor is szerénynek és alázatosnak, ez mivelte, hogy a Golgotán el nem csüggedett, de ottan is megnyugodva mondá: „Atyám, a te kezedbe ajánlom lelkemet.“

Mi is járunk hozsánnák utján a családi boldog és megelégedett életben, de járunk a Golgotán is, az élet küzdelmeinek, megpróbáltatásainak Golgotáján. S mindkét helyen nagy szükségünk van a hitnek megtartó, felemelő erejére, mit a Krisztus szellemében való áhitatos, buzgó imádkozással nyerhetünk meg.

Nézzük csak meg a mi mindennapi imánkat, melyet a Krisztus adott imaformául az ő tanítványainak. A hitnek ereje, a hitnek hatalma sugárzik annak minden egyes szavából. — Ha így, ehhez hasonló hittel tudunk imádkozni, akkor a Jézus szellemében imád-

kozunk. Erre példát sajnos inkább csak az élet szenvedései között találunk. Álljunk csak meg a szenvedő betegnek ágya mellett s figyeljük csak meg az ő imáját! Hallgassuk meg a gyermeke életét féltő édes anyának imáját, midőn az éj csendében a világitás halvány fénye mellett beteg gyermekének ágya mellett imádkozik; a hitves élete-társa beteg ágya mellett, minő áhitatos, mély érzéssel, a hitnek igazi erejével imádkozik. A harcos a harcnak rémes mezején, midőn a halál állandóan mellette oládkodik, midőn távollevő kedveseire gondol; megjelenik előtte az édes apa, az édes anya, a szerető hitves, a gyámoltalan kis gyermekek — az Istenben való bizalomnak, a hitnek minő hatalmas erejével tud ekkor imádkozni.

Ha ezen érzésekkel, ezen hittel imádkozunk nemcsak a szenvedések és megpróbáltatások nehéz pillanataiban, hanem életünknek minden pillanatában, akkor imádkozásunk az Krisztus nevében az ő tudományának szellemében történik s megnyugodva várhatjuk annak beteljesedését.

Ker. afiai! Az elmondattakból kitűnik, hogy a Jézus nevében imádkozni annyit tesz, mint az ő tudományának szellemében imádkozni. Akartok-e a Jézus nevében imádkozni? Akarjátok-e, hogy imádkozástok meghallgatást nyerjen, kérésetek beteljesedjen? Akkor imádkozzatok, miképen a Jézus Krisztus, felvilágosult értelemmel és a hitnek erejével.

Ámen.

Tallózás a két unitárius gimnázium 1917—18. iskolai évről szóló Értesítőjében.

A székelykeresztúri 111 oldal terjedelmű. A kolozsvári 121. Pedig ebben nemcsak a gimnáziumról, hanem a teológiai akadémia-ról s a gimnáziummal kapcsolatos elemi iskoláról is benne van a leszámolás. Így aztán érthető, hogy a kereszturiban — tekintve a papiros árának s a nyomdai költségeknek háborus voltát, sőt azt nem tekintve is — vannak, „*quae tollere velles*“. Például az első 11 oldal. Ez bizvást elmaradhat vala. Közállapotainknak a háború alatt történt borzasztó elváltozását és lezüllesztését festi benne Pap Mózes igazgató, epikai nyugalommal, becsületos, székely bőbeszédűséggel. És elrémítő pongyolasággal! Hogy csak éppen taláalomra kapjunk ki pár helyet, azt mondja pl. az 5. oldalon: „A világháború a vázolt, békés életképet nagyban megváltoztatta, átalakította, keretét legtöbbsnyire megnagyobbította stb.“. Tehát a háború a békés életkép keretét megnagyobbította! Mi ez? Vagy micsoda zagyva szószaporítás az efféle: „Kevés ma azok száma, akiket a nagy idő vésszivatarra ne sújtott volna, akik legkedvesebbek egyikét, másikat, vagy éppen többjét, sőt mindenikét ne siratná, életén át ne gyászolná“. (6. l.) Akik . . . ne siratná, ne gyászolná! És minő pongyolaság alább a 7. oldalon: „Elszomorítók a megélhetési viszonyok is. Hatványozott gyorsasággal álltak elő ezek“. S ilyen fésületlen elejétől végig az egész — minek is nevezem csak? — prédikáció. Pedig a prédikáció s pláne a hosszú prédikáció rossz pedagógiai eszköz. Jól tudom én, hogy igazgató atyánkfianak ezer a gondja, baja s mint Cicero a leveleiben, ő sem ér rá röviden írni. De inkább egy betűt sem írni, mint nyomtatás alá így írni! Ha már a keresztúriak olyan szerencsés helyzetben vannak, hogy van pénzük és papirjuk iskolai értesítőjüknek békebeli terjedelemben való kiállítására, mért nem közölték inkább az év folyamán tartott öt tanári háborús előadásnak „ . . . egyikét, másikat

vagy éppen többjét, sőt mindenikét...?" A 74—79. oldalon levő címekből és kivonatokból annyit megérthetünk, hogy értékes dolgozatoknak kell lennie közöttük. Miért tartani az asztalfiókban, ha már egyszer mód van a kiadásukra? Pedig, hogy Pap Mózes tud jobban is, rövidebben is írni, példa rá a Gombos Sámuelről és Szent-Királyi Ferencről szóló nekrológok. E sorokban elég hű képét találjuk a tűzes székely tanárnak s a katona iskolafelügyelő gondnoknak. A tanárokról, tanítókról s általában az iskola múlt évi állapotáról való beszámolás elég lelkiismeretes munka, de itt is elkelt volna néhol egy kicsit nagyobb gondosság és több takarékoság. A 23. oldalon pl. Gálfalvi Samu és Péter Lajos tanárok úgy szerepelnek, mint a hadsereg kötelékében szolgáló hadnagyok; a 70. oldalon pedig azt olvassuk, hogy már a háború első évében orosz fogságba estek. Ez tudtunkkal, Gálfalvira nézve nem is áll: ő a háború második évében és főhadnagyi minőségben esett orosz fogságba. A tanulók jutalmazására egyesektől adományozott pénzösszegek két helyt is vannak nyugtázva: az 56. és 88. oldalon. Ezt a papirpazarlást bizonyára maguk a jöltevők sem kívánják. Beiratkozott a múlt évben 292 tanuló. Az első osztály tanulóinak száma a tavalyelőtti 37-ről egyszerre 85-re szökött. Bizonyos örömmel látszik ezt konstatálni igazgató atyánkfia! Mi más véleményen vagyunk. Ez valóságos pedagógiai merénylet! S még ha legalább a többség unitárius volna! De a 85 tanuló között unitárius csak 37 volt. Tehát még 50% sem. Ez semmiképpen sem egészséges állapot. Elvégre ott van Udvarhelyt három középiskola. Az idegen vallásúak tanulhatnak ott. Az iskola nevelő értékének nem a tanulók nagy száma a fokmérője. E tekintetben egyébiránt a kolozsvári állapotok sem rózsásabbak. Ott az első osztályba beírtak 84 tanulót. De ezek közül 50 volt unitárius. (Zárójelben jegyzem meg, mindkét értesítőben van a tanulók névsora után néhány oldal statisztika, mégis ezeket az adatokat magamnak kellett összeszámlálnom, holott úgy tartom, van legalább is olyan fontos, mint a tanulók szülei polgári foglalkozásának statisztikai kimutatása.* Kolozsvári inézetünknel tehát mégis kedvezőbb az unitárius tanulók arányszáma s ott meg van még az a mentő körülmény is, hogy a gimnáziummal kapcsolatos elemi iskolában sok az idegen vallású

* A statisztika az Országos Statisztikai Hivatal kívánalma szerint készül

tanuló, akiket természetesen első sorban kötelessége beírni az igazgatónak a gimnáziumba. Itt legfőlebb arról lehetne szó, igyekeznék az igazgatóság vidéki unitárius tanulókat is bevonni; alakítanák át egy kicsit a tantervet; egyszóval próbálnának az elemi iskolából olyan gimnáziumi előkészítő iskola-formát csinálni. Még egy megdöbbentő dolgot kell följegyeznünk Keresztúrról: ez a tanulók fegyelmi állapota. Lopás, sztrájkra szítás, a tanárral szemben tanusított tiszteletlen magatartás, az iskola épületében elkövetett vandal rombolás s a fékevesztett fegyelmezetlenség ehez hasonló jelei azok, miket az igazgató felpanaszol. S kik mindezeknek a szerzői? „Tanfolyamot hallgató, harctérről e célra szabadságot, más intézetből kikerült ifjak egyike-másika“. (82. oldal). Erre magunk is csak azt mondhatjuk, amit az igazgató: „Szomorú dolgok“. De hogy meg ne ismétlődhessenek, az ellen préventive kell intézkedni: egyszerűen nem venni fel a más intézetből kikerült ifjak egyikét másikat, minthogy az ifjak rendszerint nem azért szoktak „kikerülni“ valamely intézetből, mert ott szorgalmasan tanultak s magukat példásan viselték. Ha pedig a mi fajtánk vetemedik ennyire el, járjon el vele szemben az iskola a lehető legszigorubbán s értesítse az illető harcos-ifjú pótestparancsnokságát, ott majd katonásan megtanítják arra, hogy a tanárt respektálni illik legalább is annyira, mint bármelyik katonai főlebbvalót. Jöjjünk valahára tisztába azzal, hogy a lövészárookban való időzés még magában nem képesít gimnáziumi érettségire is és más dolog szenvedni a hazáért s megint más vizsgázni a gimnázium osztályaiból. Hogy az itt említett katona-tanulók miféle büntetést kaptak, azt az értesítő el nem árulja. Az ilyen állapotokkal szemben aztán csak kevésbé vigasztal meg a tanulókról tett amaz általános kijelentés, hogy „vallásosságuk általában megnyugtató, hazafiságuk izzó“. (73. l.). Rendkívüli tárgyként bevezették Keresztúrt a méhészetet. Nagyon helyes. Kevésbé helyes csak az, hogy a méhészetet nem kaptárok-ból, hanem könyvből tanulták. Ez olyanforma mesterség, mintha valaki az asztalra rajzolt billentyükön tanul zongorázni. Brassai bácsiról beszélnek, hogy így tanult volna; csak hogy a diákok többnyire nem Brassai bácsik. A méhészetre egyébiránt mostoha idő járt Kolozsvárt is. Ott a teológia méhesét fölverték, a mézet ellopták s így a méhescsaládokat tönkretették. Ezért aztán a méhészeti tanítás is szünetelt. Ez legalább értelmes, tiszta munka! — A

háborús gazdálkodás mindkét intézetnél igen szépen jövedelmezett. Keresztúrt 3757, Kolozsvárt 2035 korona volt a tiszta jövedelem. Feltűnő e ponton, hogy Keresztúrt a háborús gazdálkodással járó kiadás 1228, Kolozsvárt 40 korona volt. Ha megfordítva volna, még értenők, lévén Kolozsvárt a tanuló ifjúság jobbadán a mezői munkához nem értő, városi elem, míg a keresztúri diákok nagy része szántóvető emberek gyermekei. A keresztúri iskolánál az új alapítványozók névsorából e helyt is ki kell emelnünk id. Br. Daniel Lajosnak nevéhez és vagyonához mért méltó 12.000 koronás, továbbá Szombatfalvy Albert 5000 koronás nagy alapítványait. Egész egyházegyetemünk hálás köszönete a nagylelkű alapítványozóknak. Ezek s a többi kisebb alapítványok, sokféle segélyezések és jutalmak mutatják, mennyire értéke szerint tudják becsülni hit-rokonaink a székelyföld határszélén őrtálló emez intézetünket, melyre — hisszük — még jövőben nagy feladatok várnak.

A kolozsvári intézet „Ertesítőjéről“ azok után, amiket érintettünk, nem sok mondanivalónk van. Az intézettől múlt év folyamán megvált Gál Jenő felügyelő-gondnokot és Kelemen Lajos tanárt elbucszatja, Dr. Árkosy Gyula ujennan megválasztott iskolafelügyelő-gondnokot pedig köszönti benne az igazgató, rövid pár vonásban találóan jellemezvén ezen érdemes embereinket. Az iskola képe sem a tanári kar, sem a tanulók tekintetében az előző évekhez képest nem sokat változott. Nem változott, sajnos, elhelyezés tekintetében sem. Ez az iskolai év is, éppen mint a megelőzőek, nem volt egyéb, mint a háború okozta nyomorúságokkal való szakadatlan küzdelem. S elismeréssel és megelégedéssel állapítjuk meg, hogy ezt a küzdelmet, vezetők és tanulók becsülettel és sikerrel vívták s vívják még a szenvedéseknek — reméljük — ez utolsó esztendejében is.

ma.

Kálnoki dr. Bedő Albert.

1839 dec. 31. — 1918. okt. 2 .

A háromszékmegyei Sepsikőröspatakon unitárius lelkészi családból származott. Nemes egyszerűség, bensőségteljes lelki jóság, mély unitárius vallásos érzés jellemezték a családot, melyben Bedő Albert gyermekkori benyomásait szerezte. Ezeket a kiváló tulajdonságokat az ő vasszorgalma és erős akarata egy hosszú emberöltőn keresztül kimélyítette és bővítette s különösen vallásos érzését odafejlesztette, hogy nem minden alap nélkül tartották őt „minta unitáriusnak“. Középiskolái elvégzése után jogi pályára lépett s az erdélyi kormányszéknél hivatalt is vállalt. Azonban jó csillaga az akkor még gyermekkorát élő erdészet felé vonzolta s 1864-ben a selmeczbányai erdészeti akadémiát jeles sikerrel végezte. 1866-ban pedig az erdészeti államvizsgát tette le. Kevés ideig gyakorlati erdész lett Eltz gróf vukóvári uradalmának erdőségeiben. Azután állami szolgálatba lépett, hol termékeny és áldásos munkásságával szinte páratlan előmenetelt tett. Már 1872-ben főerdőfelügyelő, 1880-ban miniszteri tanácsos, 1881-ben főerdőmester s később államtitkár lett. Erdészetünk szervezése és föllendülése jórészt az ő vezetése mellett történt. Az 1879. évi korszakot alkotó erdő-törvény megteremtése és a gyakorlati életbe való átvitelében Bedőnek elvülhetetlen érdemei vannak. De különösen a kezdet kezdetén álló erdészeti szakirodalmunknak volt alapvető és úttörő munkása. Az „Erdészeti Lapok“-nak hosszú időn keresztül szerkesztője s mint ilyen az erdészeti irodalomnak vezére és irányítója volt. De maga is sokat írt. Kiváló szakírói működéseért a magyar tudományos akadémia 1880-ban I. tagjává választotta s nemcsak neve, de művei is a külföldön ismeretesekek. Királyi kitüntetésben is többször részesült.

Bedő Albert ezen a fényes pályán, kiváló sikereinek a dicsőségében soha egy pillanatra sem feledkezett meg arról, hogy ő unitárius s nem mulasztotta el vallási és egyházi kötelességeit, melyeket nem az írott törvény, hanem a lelkiismeret állított elébe. A budapesti egyházköztség megteremtésében, szervezésében és föl-

virágoztatásában nagy érdemei vannak. Annak egy emberöltőn keresztül hűséges és áldozatkész gondnoka volt, ki egyéniségének súlyával képviselte és emelte a kezdet nehézségeivel küzdő egyházközséget s azt sokszor nehéz és válságos helyzetében segítette és irányította. Különösen nyugalomba vonulása óta az egyetemes egyház ügyeit is állandóan éber figyelemmel kísérte. Azokban sokszor tevéteges részt vett, de állandóan buzdított, lelkesített és munkásságra ösztönözte azokat, akikben bármi kis tehetséget és hajlandóságot vett észre. Ő maga a hagyományos unitárizmusnak volt éber őre. Konzervatív unitárius. Féltő gondolat tiltakozott minden olyan törekvés ellen, amely az ősi hagyományokon csorbát akart ejteni. Inkább a Blandrata szervező talentumának, mint a Dávid Ferenc forradalmi szellemének a hive és tisztelője. De azért igazi vérdeli unitárius, aki védi, ápolja, fejleszti és hirdeti az unitárius szellemet nemcsak szóval, hanem tettel és áldozattal is. Egyházi irodalmunkban sem ismeretlen a neve. Folyóiratainkban is jelentek meg cikkei, melyekben különösen az unitárius vallás jellemképező erejét domborította ki. De ezeknél sokkal nagyobb érdemeket szerzett a buzdítás és lelkesítéssel, mellyel másokat munkára serkentett. Évek óta 100 K jutalmat tűzött ki egy népszerű unitárius egyházi beszéd írására. Az alapigét rendesen maga választotta, nagy bibliai ismerettel. Rendesen olyan alapigét adott, amely az unitárius gondolattal látszólag ellenkezik, hogy ezek is helyes világításban kerüljenek népünk elébe. Ez által egyházi beszéd-irodalmunk fejlesztését kétségtelenül előmozdította.

Lelkes barátja volt a lelkészi karnak. Jól tudta, hogy a pap-ság lelkén keresztül válik az unitárius hit és gondolat népünk közkinccsévé. Ezért annak anyagi, szellemi és erkölcsi emelkedését hirdette és munkálta. A lelkészi kar avval hálálta meg, hogy az unitárius lelkész kör tiszteletbeli tagjának választotta.

Utolsó pályatétele ez volt: „Az Atya nem ítél senkit, mert a teljes ítéletet a fiura bizta. Nekünk mindnyájan meg kell jelennünk a Jézus ítélőszéke előtt, hogy ki-ki elvegye jutalmát annak, amit e földön cselekedett“. Bárhol és bárki szolgáltatassa ezt az utolsó ítéletet, Bedő Albert megfogja hallani a helybenhagyó szöveget: „Jól vagyon jámbor és hú szolgám“. De e mellett neve és emléke élni fog mindenütt, ahol kiváló egyéniségével munkált és szöpet alkotott.

V. A.

IRODALOM.

Ébert András: *Szórványokban lakó hiveink lelki gondozásának terveze*te. Ez a kis füzet az Udvarhelyvidéki lelkész kör megbízása alapján egyházuuk „egyik legfájóbb sebével“, szétszórtan élő hiveink és tanköteleseink helyzetével foglalkozik. Egy néhány éve, hogy ez a kérdés a főtanács és a képviselőtanács tárgysorozatán fontosságához méltó közérdeklődés tárgya lett. A fejlődés még csak ott tart, hogy felismerték a kérdés jelentőségét s nemcsak a központban, hanem a körüli közgyűléseken is foglalkoznak vele. Biztató mozzanatok arra nézve, hogy a célravezető intézkedéseket meg fogják találni. A szerző, lelke egész hevével fordul a kérdés felé, látja nagy jelentőségét, ismeri a kérdéssel foglalkozó hivatalos körök véleményét, az eddig felmerült terveket és nézeteket. A szórványok fogalmát szabatosan körül akarja írni. „Idejglemes“ szórványoknak tekinti — helyesen — a gazdasági viszonyok alakulása folytán a városokba tóduló cselédséget. Bárán ideszámíthatna volna a bárhová áthelyezhető hivatalnokosztályt is. Külön tárgyalja a Királyhágón inneni és külön a túli szórványokat. Az úttazó vagy vándorlelkészség gondolatát ajánlja megvalósításra s van ezenkívül egy ügyes és azt hisszük, nagyon életrevaló gondolata, az t. i., hogy minden egyházkörben szerveztessék külön a nevelésügyitől egy „missziói“ bizottság, melynek feladata volna az egyházkörhöz tartozó szórványok lelkeit és tanköteleteit évről-évre összeírni, állandóan nyilvántartani, a lelki gondozás és hitoktatás részleteit és mikéntjét iskolai évek elején megbeszélni és megálapítani, az évközben folyó munkát intensív módon vezetni és ellenőrizni, év végén a jelentéseket bekérni és felülvizsgálni s a szükséges javaslatokat a körüli közgyűlések elé terjeszteni. Ezt a gondolatot az egyházi képviselőtanács elfogadta; az előreláthatólag szükségessé váló kiadások fedezéséről gondoskodott. Szóval a kezdő lépés megtörtént. Most már csak az van hátra, hogy minden körben egy néhány lelkes ember — mert pusztán hivatalos intézkedésekkel nem fog menni a dolog — egész lelke lendületét belevigye ebbe a kérdésbe. Föl kell keresni, meg kell látogatni a széleken, a periferiákon egyházi hovatartozásuk tudata nélkül élő hiveinket s a jövőben nem szabad előfordulni olyan eseteknek, hogy ifjúságunknak egész rajai és egész csoportjai ág. ev., ref., sőt r. kath. lelkészekről nyerjenek vallásoktatást az — unitárius hittanból!

A szerzőt örömmel üdvözljük lelkes munkája mesgyéjén!

Csürös István: „Az Úr gondot visel.“ Három elbeszélés. Budapest Kókai. 103. l. Ára 1 50 K.

Mefiboset, Az erős fiú, Egy per címek alatt tartalmaz vallásos tárgyú elbeszéléseket

Krupec István: Egy ev. papjelölt búcsuzása Magyarországtól s élményei a külföldön 40 év előtt. Ipolyság, 1918. Neumann 58 l. Ára 2 K.

Élénk színekkel írja le az ifjúnak lelki küzdelmeit, amikor elindul hazájából a nagy világba. Minden sorából a mély vallásos érzés és a hazaszeretet sugárzik.

KÜLÖNFÉLÉK.

Unitárius nyomda. A Ker. Magvető tisztelt munkatársa a folyóirat mult számában, igen pesszimiztikus nézőpontból, röviden végzett az unitárius nyomdával. Enyhítő körülménye csak az lehet, hogy „ábránd“-nak minősíti s az ábrándokat megvalósítani csakugyan ritkán lehet. De reális számításokkal egy nyomdát, még „Heltai unitárius nyomdát“ is meg lehet.

Ilyenkor szeretném előhívni és látni azt a hagyományos összetartást, melyre tanácskozásaink között oly sokszor hivatkoznak. Ilyen alkalmakkor lássuk a szónokió hevületet — szent vallásunk érdekében — megnyilatkozni áldozatkész tettekben. Ez lesz egyik fokmérője unitárius vallásos buzgóságunknak.

Rendezzünk be olyan nyomdát, mely a mi egyházi viszonyainknak, helyzetünknek megfelel. Ezt el tudjuk látni munkával is.

Miért buzgolkodunk, miért érezzük szükségesnek az „irodalmi kör“ megalakítását? Ez nyomda nélkül csak levegőben lógó szónokló egyesület lesz. Már pedig a tettek unitarizmusát szeretnők látni! Ez hevít az irodalmi körért is! A nyomda vezetését a mezőgazdasági birtok vezetésével nem lehet összehasonlítani. A birtok széjjelszórva más-más vidéken van. A nyomda a központban szem előtt lenne. Vezető szakmunkást lehet — még esetleg unitáriust is — kapni.

Azokat a módozatokat, melyek a nyomda helyettesítésére vannak ajánlva: „gyűjtsük a nyomdaalapot“, „pártoljuk fejedelmi bőkezűséggel a fontosabb kiadványokat“ stb. ismerjük és látjuk, hogy ezekkel „ad graecas calendas“ marad az unitarizmus fejlődése, missziója. Próbáljunk meg egy kis anyagi érdekeltséget bevonni, hátha mindjárt nagyobb lesz az érdeklődés és élénkség. Három ember van már, ki ezer-ezer koronával 10—10 rész. ényt jegyezni fog. Nem hiszem, hogy egyetemes egyházunkban még 197 ilyen ne akadjon! Ekkor pedig kenőcs hiányában aligha nyikorogna a nyomda!

Legyünk körültekintők, óvatosak, de mi, a Dávid Ferenc örökösei ne legyünk kishitűek, ingadozók. (i. j.)

A rokkantakért. A lapokból értesülünk, hogy herceg Esterházy Miklós a Dunántúl 86 községében részben üres, részben beépített belsőségeket adományozott 813 hadirokkant s családjá elhelyezésére. Ha a rokkant nem akarna az illető községben letelepedni, a Hadigondozó Hivatal az ingatlant eladhatja s máshol vásárolhat belsőséget. Ez az adomány nem szorul dicséretre; önmaga hirdeti egy nagyúr nagylelkűségét. Szép példa! Vajha sok követője akadna!

A bányakerületi ev. püspök dr. Raffay Sándor beiktatása szept. hó 5-én történt meg. Székfoglaló beszédében ígéretet tett a belmisszió hatóság támogatására, az egyházközségek buzgó látogatására, mert — mint mondá — a püspök nem aktakezelő irodafőnök, hanem episcopus, aki köteles mindent meglátni. Az egyetemes egyházi és iskolai felügyelőt, br. Prónay Dezső utódját, br. Solymossy Lajost szept. 11-én iktatták be hivatalába.

A teológusok létszáma országszerte mindenütt leapadt. Székesfehérvár, Nyitra, Rosnyó, Gyulafehérvár ideiglenesen megszüntették a teológiát, mert új hallgatók nem jelentkeztek.

Zárt templomok. A spanyolnátha országos elterjedése gyökeres intézkedésekre indította a hatóságokat. Genf nagy pénzbírság és elzárás fenyegetése mellett tiltja el a színi és mozi-előadásokat, bált, hangversenyt, mindenféle ünnepélyeket és — az istentiszteletek tartását is.

Dr. Tüdös István, a tiszáninneni ref. egyházkerület püspöke férfikora teljességében, alig 52 éves korában a spanyolnátha áldozata lett. Alig néhány nappal azelőtt temette el élete tavaszán szép ifjú leányát, ki szintén e pusztító kórnak esett áldozatul. Mint a sárospataki ref. teol. akadémia tanára a szisztematikai tanszéket töltötte be s később Miskolc lelkipásztora lett. Innen hívta el 1914-ben a közbizalom a püspöki székbe. Koporsójánál Baltázár püspök mondott gyönyörű imát és beszédet.

Gyász hírek. *Máté Lajos* városfalvi ny. tanító és énekvezér életének 77. évében 46 évi tanítói és énekvezéri működés után jun. 27-én hosszas betegség után elhunyt. *Máté Lajos* városfalvi lelkészünk édes atyját siratja az elköltözöttben.

Kisunyomi dr. Korchnáros Kálmánné, szül. újszékelyi Buzogány Mária, az Erzsébet nőiskola ny. r. tanítónője, életének 52. évében, hosszas szenvedés után Budapesten jobblétre szenderült.

Özv. Gaál Ferencné szül. *Kanizsai Nagy Viktória,* jóságos életének 63. évében, rövid ideig tartó súlyos szenvedés után, július 11-én Kiskunfélegyházán elhunyt. Hidegh Mihály tanárunk anyósát gyászolja az elhunytban.

Göncz Zsuzsika életének 32-ik évében, hosszas szenvedés után, július hó 18-án Székelyszentmiklóson elhalt. Göncz Károly lelkészünk leányát siratja benne.

Özv. Szakács Ferencné szül. Gál Ágnes, életének 54. évében július 20-án Székelykálban gyermekei s nagyszámú rokonság mély fájdalomára meghalt. Lapunk szerkesztője nővérét gyászolja a meghaltban, akinek nem teljesülhetett az az ohajtása, hogy orosz fogságból hazatért, várva-várt fiát megláthassa.

Szigethi Istvánné, szül. Albert Anna, életének 46., házasságának 28. évében Kolozsvárt, július 20-án meghalt. Albert Dénes egyh. tanácsos nevelt gyermekét gyászolja az elhunytban.

Özv. Kriza Gyuláné szül. Arringer Gizella, életének 62. évében július 24-én Besztercén, súlyos szenvedés után meghalt. Kriza püspökünk néhai fiának felesége volt az elköltözött, akit nagyszámú rokonság és unokái gyászolnak.

Újtordai Kőváry Endre festőművész, egyházi tanácsos, 1848/49. honvédőrmester, életének 86. évében aug. hó 3-án Kolozsvárt elhalt.

Dr. Léhmann Róbertné szül. martonosi Gálffy Zsuzsanna okt. 9-én, életének 72. évében rövid szenvedés után csendesen elhunyt. Temetésén a főtiszt. püspök úr imádkozott a koporsó mellett: a sírnál Ürmösi Károly esperes búcsuzott.

Balogh József ny. m. á. v. felügyelő, egyházi tanácsos okt. 16-án, életének 84. évében csendesen elhunyt.

